

Romano džaniben

časopis romistických studií | 20. ročník | **1/2013**

| Petr Lhotka¹, Milada Závodská²

Profesor Ctibor Nečas – historik a zakladatel vědeckého zkoumání holocaustu Romů

Následující řádky nejsou vyčerpávajícím popisem romistického bádání prof. Nečase, ale osobní reflexí autorů článku. Oba by se rádi připojili k dalším gratulantům a popřáli panu profesorovi do dalších let hlavně hodně zdraví.

K přání pevného zdraví a dostatku elánu a sil do další práce se připojuje i celá redakce časopisu Romano džaniben.

Emeritní univerzitní profesor PhDr. Ctibor Nečas, DrSc., se narodil 26. 7. 1933 v jihomoravských Rakvicích (okr. Břeclav). Po maturitě na klasickém gymnáziu v Brně vystudoval v letech 1952–1957 učitelský obor dějepis-čeština na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně³. Po vysokoškolských studiích působil krátce jako učitel na osmileté střední škole v Ostravě-Přívoze a na jedenáctileté střední škole v Ostravě-Porubě. Později působil jako odborný asistent obecných dějin na pedagogickém institutu v Ostravě a od roku 1962 na pedagogickém institutu (později pedagogické fakultě) v Brně. Roku 1964 dosáhl titulu CSc. a titulu PhDr. o dva roky později (1966). Od roku 1981 se jeho působištěm stala Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně. V letech 1988–89 absolvoval postgraduální studium na Filozofické fakultě Jagellonské univerzity v Krakově. Dalších akademických titulů dosáhl C. Nečas až po roce 1989. Na svém posledním pracovišti – na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně – se stal roku 1990 docentem a v roce 1992 profesorem, ve stejném roce získal i titul doktora věd; přechodně byl též vedoucím Katedry dějin střední, jihovýchodní a východní Evropy a členem vědecké rady a akademického senátu. Na Masarykově univerzitě je emeritním profesorem. V roce 2009 mu byla udělena Cena města Brna, v roce 2011 převzal též cenu Muzea romské kultury v Brně; je nositelem i dalších ocenění.

1 Mgr. Petr Lhotka působil jako historik v Muzeu romské kultury, spolupracuje se vzdělávacím oddělením Památníku Terezín. E-mail: lhotka@gmail.com

2 Mgr. Milada Závodská působí v Muzeu romské kultury jako romistka a knihovnice. E-mail: Zavadska@email.cz

3 Název Masarykovy univerzity v Brně se v průběhu druhé poloviny 20. století měnil. I když v letech 1960–1990 existovala pod názvem Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, tak v dalším textu bude užíván pouze dnešní název – Masarykova univerzita.

Jako historik-badatel se C. Nečas během své kariéry soustředoval hned na několik tematických okruhů z novějších a nejnovějších dějin, s konkrétním zaměřením na vztahy českých zemí k Balkánu na počátku 20. století, ekonomické dějiny a kapitálové styky českých zemí se střední a jihovýchodní Evropou.⁴ Zcela stěžejní je však jeho bádání o dějinách Romů v Československu, se zvláštním zřetelem k období druhé světové války. Výsledky svojí badatelské práce zpřístupnil do dnešního dne ve více než tři sta publikacích – v cenných nálezových zprávách, dílčích studiích i v několika zásadních monografiích. Na počátku profesní kariéry se C. Nečas věnoval také regionálním dějinám (Ostravsko) a zaměření na regionální dějiny (respektive fúze tohoto zájmu a nabytých vědomostí o tématu a o dostupnosti různých typů relevantních pramenů) provázelo i jeho odborný zájem o dějiny Romů. Následující řádky budou věnovány výhradně právě té části díla C. Nečase, které se týká dějin Romů, resp. romistiky.⁵

C. Nečas není pouze odborníkem na témata, kterými se zabýval a zabývá, ale je zároveň respektovaným vysokoškolským pedagogem. Na přednáškách a seminářích, vybaven poznámkami na kartičkách ve formátu A5, zaujal téměř vždy svým výkladem většinu z přítomných studentů. Suverenita přednesu, založená na znalosti přednášeného tématu, vzbuzovala přirozenou autoritu. Nejen pro autory tohoto článku se stal zosobněním ideálu vysokoškolského profesora.

Bádání o historii Romů a dokumentace holocaustu Romů

Výzkumu historie Romů (především období nacistické perzekuce) se C. Nečas začal věnovat v průběhu své pedagogické činnosti na Masarykově univerzitě. Samo objevení tématu – jak sám vzpomíná – je spojeno s pečlivou přípravou na výuku: při procházení archivních fondů v brněnském archivu na konci šedesátých let (dnes Moravský zemský archiv) za účelem identifikace vhodných témat pro své studenty-diplomanty, narazil mimo jiné na materiály týkající se cikánského tábora v Hodoníně u Kunštátu. Tyto a další související archiválie začal zpracovávat a bádání na téma perzekuce Romů v době druhé světové války se stalo jeho zásadním dílem. První ze svých odborných prací na toto téma – článek „Cikánská otázka v letech 1938-1942“ – pak publikoval v roce 1972 (Nečas, 1972).

Historie Romů byla v té době obecně neznámým tématem. V prostředí komunistického Československa byly společenskovední publikace věnující svou pozornost Romům většinou zásadně poznamenány dobovou ideologií, která navíc více či méně upírala Romům právo na sebeurčení. Až do konce šedesátých let tak nebyla zpracována ani novodobá historie Romů a o osudu Romů za nacistické okupace

⁴ Srov. Lexikon současných českých historiků, Praha 1999, s. 202-203.

⁵ Viz též osobní bibliografie C. Nečase v tomto čísle RDŽ, s. 20-31.

v Protektorátu Čechy a Morava a ve Slovenské republice byly známe pouze velmi torzovité informace.⁶ Kromě Ctibora Nečase se na počátku sedmdesátých let problematikou nacistického pronásledování Romů částečně zabývala také Vlasta Kladivová, bývalá osvětimská vězeňkyně, která úzce spolupracovala se Svazem protifašistických bojovníků.⁷ Pro systematické společensko-vědní bádání o romské kultuře a historii se v této době stala dočasně určitou pracovní platformou činnost Ústavu pro filosofii a sociologii ČSAV, do jejíhož pracovního týmu byl historik C. Nečas v roce 1972 přizván.⁸ Zde se také osobně seznámil s V. Kladivovou, tehdejší vedoucí historické komise zmíněného týmu, jehož členem byl mj. prom. hist. Bartoloměj Daniel (první promováný romský historik v Československu), a zároveň zde navázal kontakty s celou řadou dalších osobností ze Svazu Cikánů-Romů v Brně.⁹

Vědomí vlastní tragické historie přirozeně žilo mezi přeživšími, případně pozůstalými, českých a moravských Romů a Sintů.¹⁰ Válečný osud českých a moravských Romů nebyl tehdejší veřejnosti zcela neznámý, ale komunistický režim při připomínání obětí nacistického pronásledování upřednostňoval především oběti z řad politického (komunistického) odboje.¹¹ S ustavením Svazu Cikánů-Romů se problematika nacistického pronásledování Romů, resp. možnosti jejich odškodnění, stala jednou z jeho náplní činnosti. V roce 1973 na improvizovaném pietním místě u hromadného hrobu vězňů z tábora v Hodoníně u Kunštátu uspořádal Svaz Cikánů-Romů první pietní připomínku romských obětí nacistického pronásledování. Mezi zúčastněnými byl i C. Nečas.

6 O existenci táborů v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu, resp. o pronásledování Romů, byly v této době dostupné pouze stručné údaje: např. v publikaci Z. Jamnické-Šmerglové (Jamnická-Šmerglová, 1955), kterou citují E. Horváthová (1964) a J. Nováček (1967, 1968). Stručné informace o tzv. cikánských táborech v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu bylo možné najít také v publikaci R. Bubeníčkové, L. Kubátové a I. Malé (1969).

7 Svaz protifašistických bojovníků – organizace sdružující bývalé vězně nacistických koncentračních táborů a bojovníky proti nacistickému režimu. Tato organizace pořádala mj. soutěže vědeckých prací, kterých se C. Nečas aktivně účastnil s výsledky svého bádání o holocaustu Romů. V. Kladivová se dlouhodobě zabývala zejména vzpomínkami přeživších vězňů. Její práce *Konečná stanice Auschwitz-Birkenau* (Kladivová, 1994) se soustřeďuje na historii tzv. cikánského rodinného tábora v koncentračním táboře Auschwitz II-Birkenau a tamní osud českých a moravských Romů. Rukopis knihy vznikl již v roce 1974.

8 Mimo jiné se zde také seznámil s Milenou Hübschmannovou, Evou Davidovou, a dále také s Miroslavem Holomkem (předsedou Svazu Cikánů-Romů) a dalšími.

9 Svaz Cikánů Romů (1969-1973) – první romská společensko-kulturní organizace s působností v české části tehdejšího Československa.

10 Sintové – název pro subetnickou skupinu Romů žijící především v německy mluvícím prostředí. V dalším textu bude pro její označení užíváno pojmu Romové. V českých zemích žilo na konci roku 1945 méně než 1000 Romů (583 přeživších z koncentračních táborů a několik set těch, kterým se podařilo ukrýt před pronásledováním).

11 V pozdější době, spolu s postupným odkrýváním historie nacistického pronásledování Romů, se začalo v rámci celé Evropy mluvit o tzv. zapomenutém holocaustu. Někteří přeživší o prožitých traumatech odmítali ve svých rodinách mluvit, případně se nehlásili k romskému etniku, aby ochránili své rodiny před podobně tragickým osudem v budoucnu. Určité povědomí o pronásledování Romů ovšem i mezi majoritní společností přítomno bylo. Například v propagandistickém filmu režiséra Jiřího Weisse *Můj přítel Fabián* (1953) zazněla píseň „*Aušvicate him kber baro*“, později známá jako součást připomínky utrpění Romů v koncentračních táborech.

Ve stejné době se stává problematika vztahu k nacistickému pronásledování Romů jedním z témat formujícího se mezinárodního romského hnutí. Po založení Mezinárodní romské unie (IRU) v roce 1971 (mj. za účasti delegátů z Československa)¹² se téma holocaustu Romů stalo v roce 1981 hlavním tématem 2. kongresu IRU v Göttingenu.¹³

Co se týká akademického zájmu o téma romského holocaustu, v evropském kontextu bylo tehdejší Československo, díky zájmu V. Kladivové a především díky systematické práci C. Nečas, jednou z prvních evropských zemí, kde začala být problematika nacistického pronásledování Romů zkoumána a zpracovávána. První přehledovou (a dále rozšiřovanou) monografii, zabývající se nacistickým pronásledováním Romů v Evropě, publikovali britští badatelé Donald Kenrick a Grattan Puxon v roce 1972 (Kenrick a Puxon 1972, 1995 a další, česky 2000).¹⁴ Detailnější lokální studie věnované tomuto tématu jsou v této době velmi vzácné. Např. v Německu (potažmo v Rakousku) začíná být toto téma badateli objevováno až na počátku osmdesátých let (v Rakousku viz práce Eriky Thurner a aktivity spojené s instalací památníku obětem tzv. cikánského tábora v Lackenbachu v roce 1984)¹⁵.

Jak již bylo zmíněno, C. Nečas publikoval svou první práci k tématu ve stejném roce jako D. Kenrick a G. Puxon svou monografií. Podrobně se historií tzv. cikánského tábora v Letech u Písku zabýval ve své další studii publikované v roce 1973 (Nečas, 1973). Na rozdíl od tábora v Hodoníně u Kunštátu se v případě tábora v Letech u Písku zachovala dokumentace přímo z tohoto tábora.¹⁶ V následujících letech pak publikuje C. Nečas další články a studie o dějinách Romů v nejrůznějších domácích odborných periodikách.¹⁷ Na konci sedmdesátých let a na začátku osmdesátých let vyšly C. Nečasovi též první články věnované problematice nacistického pronásledování Romů na území tehdejšího Československa v zahraničních romistických časopisech (Nečas, 1978; 1980; 1982).

12 Již na tomto ustavujícím sjezdu byla mj. ustavena Společensko-právní komise pro odškodnění obětí nacismu za 2. sv. války, jejím členem byl též JUDr. Tomáš Holomek.

13 Kongres IRU v Göttingenu se konal s výraznou organizační podporou Společnosti pro ohrožené národy (*Gesellschaft für bedrohte Völker*), již jistou dobu spolupracující s místními organizacemi německých Sintů a Romů na redefinici postavení Romů a Sintů v německé poválečné společnosti, včetně boje za jejich uznání jako rasových obětí nacistického pronásledování (Matras, 1998).

14 Válečným událostem na území Protektorátu Čechy a Morava a Slovenska bylo v prvním vydání této monografie (256 s.) věnováno několik stran (s. 131-138) v kapitole soustředěné na popis událostí ve východní Evropě (Kenrick a Puxon 1972).

15 Viz např. články E. Thurner v RDŽ, říj 2009 – pozn. red.

16 Agenda tzv. cikánského tábora v Letech u Písku byla uložena v tehdejším Státním oblastním archivu v Třeboni, kde existovala ve formě uceleného archivního fondu. Pozdější tvrzení některých badatelů (Paul Polansky) o „objevu“ koncentračního tábora v Letech u Písku v polovině devadesátých let se v tomto kontextu ukazují jako nepravdivá.

17 Viz osobní bibliografie C. Nečase v tomto čísle RDŽ, s. 20-31.

V roce 1981 publikoval C. Nečas k tématu první souhrnnou monografii s názvem *Nad osudem českých a slovenských Cikánů* (Nečas, 1981), která se stala základní prací pro studium romské historie (resp. doby nacistického pronásledování Romů). V této knize je poprvé zevrubně zpracována problematika nacistického rasového pronásledování Romů na území Československa. V tom spočívá i jeden z jejích zásadních přínosů – byly v ní zachyceny také osudy Romů na Slovensku, a v historickém kontextu tak někdo poprvé jasně poukázal na rozdílnost osudu Romů v průběhu druhé světové války v různých částech Československa.

Pietní akt na Žalově, Hodonín u Kunštátu, 1973. | Ze sbírky Muzea romské kultury, foto: Andrej Pešta.

Za sestavením této monografie stálo obrovské množství mravenčí práce. C. Nečas v této době pracoval především s prameny pocházejícími z archivů tehdejšího Československa, kde ovšem téma nacistického pronásledování Romů, resp. jednotlivé archivní fondy vztahující se k této problematice, byly v lepším případě sice archivně zpracovány, ovšem jako součást větších fondů pocházejících z činnosti různých státních orgánů. Jednotlivé archivní fondy obsahující dokumenty k tomuto tématu tak bylo nutné skutečně „objevit“ mezi ostatními archiváliemi z válečného období. Množství archivních fondů, které C. Nečas pro svou první monografii zpracoval, bylo úctyhodné – a kvantita zpracovaného materiálu se stala jedním z typických rysů jeho práce. Ve spolupráci se Svazem protifašistických bojovníků v Brně publikoval C. Nečas v roce 1987 jmenné seznamy vězňů protektorátních cikánských táborů – v abecedním seznamu jsou zde zachycena jména vězňů cikánských táborů v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu (Nečas, 1987).¹⁸ Později C. Nečas sestavil a publikoval též seznam bývalých vězňů tzv. cikánského tábora v Auschwitz II-Birkenau z území Protektorátu Čechy a Morava (Nečas, 1993). Obdobně pak v publikaci popisující sestavení prvního hromadného transportu protektorátních Romů zveřejnil i jmenný seznam deportovaných (Nečas, 2000). Důležitým zdrojem se v této souvislosti stalo studium C. Nečase

¹⁸ Seznamy vězňů z obou protektorátních táborů C. Nečas nedávno zásadně přepracoval a znovu vydal (Nečas, 2012, v tisku).

v archivu Státního muzea v Osvětimi na konci osmdesátých let, odkud čerpal informace o zde vězněných Romech. Tento typ publikací je velmi náročný na sestavení, ale následně jsou takové seznamy samy o sobě pramenem pro další bádání. Podobným typem publikace jsou kalendária událostí, kde jsou v chronologickém pořádku zaznamenána zjištěná data týkající se událostí spjatých s Romy, jejichž zpracování a sestavení se C. Nečas taktéž věnuje (Nečas, 1997, 2008).

Dalším příkladem detailní práce s (pro historika) netradičním tématem je studie *Žalující píseň. O osudu Romů v nacistických koncentračních táborech*, na které pracoval C. Nečas společně s etnomuzikologem Dušanem Holým (Nečas, Holý, 1993).¹⁹ Tato práce zaměřující se na píseň *Aušvicate hin kber baro*, zpívanou Růžnou Danielovou (nar. 1904), je mezioborovým dílem, kombinací historického bádání a kontextualizace zkoumané písně s muzikologickým rozbořem.

Po roce 1989 se otvírá mimo jiné také prostor pro rozvoj romského etnoemancipačního hnutí. Jedním z výsledků dřívějších snah a aktivit, které bylo možné po roce 1989 realizovat, bylo založení Muzea romské kultury v Brně v roce 1991.²⁰ C. Nečas od jeho založení s muzeem úzce spolupracoval, dodával tipy na výzkum, dával k dispozici své texty k publikaci, odborně pomáhal a muzeu daroval množství nasbíraného materiálu.

Od počátku devadesátých let se také rozšiřují publikační možnosti a vzniká poptávka po pracích zachycujících historii Romů, mimo jiné v souvislosti s pronikáním tématu na půdu vysokých škol. V roce 1991 je na Masarykově univerzitě v Brně, především pro potřeby studentů, vydán ucelený přehled dějin Romů na území českých zemí – *Společenská problematika Romů v minulosti a přítomnosti* (Nečas, 1991).²¹

Kromě vydání rozšířené verze monografie o osudu Romů z Československa za druhé světové války z roku 1981 pod novým názvem *Českoslovenští Romové v letech 1938–1945* (Nečas, 1994a), vychází v první polovině devadesátých let také další dílo, ve své době zcela výjimečné a podstatné pro zkoumání historie Romů v Čechách a na Moravě. Pod názvem *Nemůžeme zapomenout – Našti bisteras* (Nečas, 1994b), publikuje C. Nečas vzpomínky romských pamětníků na nacistické pronásledování. S podobnou publikací, která by se zabývala nacistickým pronásledováním Romů z takto pojaté perspektivy a v takovém rozsahu (vzhle-

¹⁹ Studie byla oceněna v roce 1988 v soutěži historických prací Svazem protifašistických bojovníků, knižně byla publikována až o 5 let později.

²⁰ Založení Muzea romské kultury bylo již součástí programu Svazu Cikánů-Romů v sedmdesátých letech. V roce 1991 bylo založeno skupinou romských intelektuálů za spolupráce neromských odborníků. Dnes je příspěvkovou organizací Ministerstva kultury ČR.

²¹ Další rozšířená vydání této publikace, určená především studentům pod názvem *Romové v České republice včera a dnes* vyšla v Olomouci v letech 1993, 1995, 1998.

dem k počtu osob, jejichž výpovědi jsou v knize zahrnuty) se v této době neseťkáme ani v evropském kontextu.²²

V polovině devadesátých let se C. Nečas také aktivně podílel na organizaci první mezinárodní konference věnované nacistickému pronásledování Romů v českých zemích, u příležitosti odhalení památníku obětem cikánského tábora v Letech u Písku (za přítomnosti tehdejšího prezidenta Václava Havla). Při této příležitosti byla vydána i další publikace (Nečas, 1995), v níž je podrobně popsána historie tzv. cikánských táborů v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu. Účast na dalších vědeckých konferencích bohužel C. Nečasovi později komplikoval jeho zdravotní stav.

Pro připomínku romských obětí nacistického pronásledování vyvíjel C. Nečas také další aktivity, když se spolupodílel nejen na odhalení památníku v Hodoníně u Kunštátu,²³ ale také lokálních památníků upomínajících osudy jednotlivých místních romských komunit (např. Uherčice). Z podnětu C. Nečase byla také v roce 2000 nainstalována pamětní deska na budově bývalých jatek v Masné ulici v Brně, připomínající první hromadný transport Romů z Protektorátu Čechy a Morava do koncentračního tábora Auschwitz II-Birkenau.²⁴ Pokusy o instalaci takových památníků byly někdy komplikovány nezájmem či nechtí obyvatel jednotlivých míst připomínat osud „Cikánů“.

Dalším z vrcholů badatelské činnosti C. Nečase bylo vydání monografie *Holocaust českých Romů*, podrobně mapující kontext i samotné nacistické pronásledování Romů v Čechách a na Moravě, v české a anglické verzi (Nečas, 1999).

22 O více než deset let později vydaný výbor ze vzpomínek romských pamětníků druhé světové války ze Slovenska byl pojatý mnohem širěji, protože sloužil také jako zdroj informací o jazyku, kultuře a obsahoval i otázky metodologické. Projevila se zde odlišná historická zkušenost Romů na Slovensku (Hübschmannová, 2005).

23 Památník obětem bývalého cikánského tábora byl péčí Muzea romské kultury slavnostně odhalen 17. 8. 1997 na lesním hřbitůvku nedaleko tábora (Lázníčková, 1997).

24 Budova jatek v Masné ulici byla později zbourána, zmíněná pamětní deska je dnes vystavena v Muzeu romské kultury v Brně. Při příležitosti odhalení těchto památníků publikoval prof. Nečas i studie zabývající se připomínanými událostmi (Nečas, 1997b, 2000). Tento transport bývá každoročně připomínán jako zahájení hromadných deportací Romů z Protektorátu do koncentračního tábora v Osvětimi.

Pietní akt na Žalově, Hodonín u Kunštátu, 1973. | Ze sbírky Muzea romské kultury, foto: Andrej Pešta.

Publikace zůstává dodnes jedinou podrobnou anglicky psanou monografií k historii Romů v českých zemích a jejich tragickému osudu během druhé světové války. Je vyhledávanou a oceňovanou publikací mezi zahraničními odborníky.

Zatím posledním zásadním dílem, zároveň shrnujícím dosavadní bádání C. Nečas na téma historie Romů na Moravě a ve Slezsku, je monografie *Romové na Moravě a ve Slezsku (1740-1945)* (Nečas, 2005). Základem této publikace je dlouholetá badatelská činnost autora otevírající se do nejrůznějších směrů a využívající maximum dostupných pramenů nejrůznější proveniencí a zároveň důkladná znalost regionálních dějin, osudů jednotlivých rodin a míst, na nichž se dějiny Romů na daném území odehrávaly v období od počátku vlády Marie Terezie do tragického vyvrcholení historie místních romských společenství v průběhu druhé světové války. Svojí hloubkou, rozsahem a kvalitou zpracování (včetně rozsáhlých dodatků, zveřejňujících část samotných pramenů) tato publikace daleko předčí většinu dalších shrnujících publikací, které byly k tématu dějin Romů na území Československa vydány.

Metody historické práce

Souběžně se svou badatelskou prací historika vyučoval C. Nečas obecné dějiny a další předměty v rámci Historického ústavu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, kde vedl také výběrový seminář zabývající se dějinami Romů. Studentům nabízel jednotlivá témata z historie Romů pro zpracování do jejich diplomových prací a jeho přístup ke studentům byl vždy maximálně vstřícný a přátelský, což může jeden z autorů těchto řádků potvrdit z vlastní zkušenosti.

Základní metodou výzkumu byla pro C. Nečase vždy poctivá badatelská práce s cílem proniknout „ad fontes“, k základním pramenům. Na poli romské historie jde o úkol dosti složitý. Historicky žili Romové zřejmě převážně jako (polo)kočovní skupiny obyvatel roztroušeně po celém území českých zemí a jen v některých případech tvořili větší soustředění. Je proto logické, že se Nečasův výzkum soustředil právě na místa, kde žily početnější (usedlé či polousedlé) romské komunity (jihovýchodní Morava), protože z těchto míst se zachovalo větší množství písemného materiálu. Lze spekulovat, že svou roli tu sehrál také silný pocit sounáležitosti s regionem, kde C. Nečas strávil podstatnou část svého života. Při svých výzkumech C. Nečas prošel a zpracoval neuvěřitelné množství archivních fondů, přičemž je nutné poznamenat, že u zásadní části z nich byl i jejich prvním objevitelem. Charakteristická je pečlivost, se kterou přistupuje ke každému jednotlivému dokumentu. Důrazem na původní prameny je „klasičtým“ historikem.

Důraz kladený na písemné prameny je ovšem jen jednou ze součástí komplexního přístupu C. Nečase k získávání a analýze dostupných pramenů.

Důkazem tohoto přístupu je již výše zmíněné shromažďování výpovědí romských pamětníků. V tomto kontextu je nutné zdůraznit, že ty shromažďoval C. Nečas již v letech oficiálního nezájmu o tuto problematiku a v době záměrného potlačování vzpomínek na druhou světovou válku samotnými pamětníky. Klíčovým byl osobní kontakt s jednotlivými pamětníky a získání jejich důvěry, která umožnila získat cenná svědectví a informace. Možnosti byly omezeny technickými předpoklady, kdy možnost záznamu pamětníka byla omezena na zapsání vzpomínky nebo na audionahrávku. V kontextu práce C. Nečase přitom nebyl zájem soustředěn pouze na pamětníky, ale spíše na odkazy na další prameny a fakta, která z výpovědí pamětníků vyplynula. Výše popsané veřejné přihlášení se k spoluodpovědnosti za připomínání jejich osudů, projevující se jak v badatelských a specifických publikačních činnostech C. Nečase, tak i v jeho občanských aktivitách, přibližuje přístup, jaký k pamětníkům jako konkrétním osobám C. Nečas zaujímá a jaký význam pro něj má postupný proces poznání historické pravdy v objektivním smyslu slova.

Badatelská pozornost zaměřená na jednotlivé osoby, aktéry zkoumaných událostí, a jejich rodiny má i svůj další metodologický dopad – zdůraznění genealogického zkoumání jednotlivých rodin a rodů, jako další z metod, která se při výzkumu dějin Romů ukázala být významnou pomocnou vědou historickou. Tato časově velmi náročná metoda umožňuje badateli získat velké množství informací pro další výzkum a může tak napomoci i správnému pochopení dějin osídlení dané lokality. Vzhledem k neexistenci jiných než úředních dokladů o životě romské komunity umožňují matriční záznamy nejen odhalit např. příbuzenské poměry mezi jednotlivými aktéry událostí, ale navíc jsou leckdy jediným dokladem o přítomnosti Romů v jednotlivých lokalitách.²⁵

V pracích C. Nečase se můžeme setkat s nejrůznějšími postupy: např. s lingvistickou analýzou pramenů nebo prací se statistickými daty, běžnou je triangulace dat, resp. konfrontace a syntéza pramenů rozdílné povahy a prove-

25 Blíže o roli genealogie při zkoumání dějin Romů viz Nečas, 1989.

C. Nečas s Dinou Gottlieblovou-Babbittovou, býv. vězenkyní tábora v Osvětimi, autorkou portrétů romských vězňů z AB-Ile. Brno, 1995. | Ze sbírky Muzea romské kultury, foto: Jan Horváth.

nience. C. Nečas shromažďuje materiály z archivních fondů z produkce ústředních státních úřadů, přes lokální zprávy místních a státních institucí a orgánů (především represivních složek, ale například i školské správy) a ty pak porovnává – pokud je to možné – s memoráty pamětníků. Výše uvedené prameny doplňuje také dobovým obrazovým materiálem, dobovou novinovou produkcí i zápisy z obecních kronik. Typickou součástí prací C. Nečase je užívání nejrozličnějších statistických metod práce s archivními prameny, čímž se snaží kompenzovat absenci dalších pramenů neúřední (neromské i romské) provenience (kromě memorátů chybí i písemné prameny osobní povahy nebo písemnosti, zachycující každodenní život jednotlivých romských rodů či rodin), kterou se vyznačuje zvláště období před druhou světovou válkou, i vzdálenější historická období.

Charakteristickým rysem práce C. Nečase je její časové a místní zaměření na období od poloviny 18. století do roku 1945. Jedná se tak o „čistě“ historickou práci s dochovanými archivními dokumenty. Z teritoriálního hlediska je jeho výzkum zaměřen především na Moravu. Podobně podrobné zpracování tématu pro Čechy a především pak pohraničí (tzv. Sudety) stále čeká na svého autora.

Je potřeba zdůraznit, že C. Nečas přistupuje ke zvolené historické látce v duchu hesla starořímského historika Tacita „*sine ira et studio*“ („bez hněvu a zaujatosti“), tedy nezaujatě (pravdivě). Přesto lze říci, že jeho sympatie jsou na straně jednotlivců, zasažených pronásledováním a bezprávím.

Dosud nezmíněným aspektem v bádání C. Nečase je postup za přesně vymezeným cílem, přes získání a analýzu dostupných informací, k jejich zpracování a předložení čtenáři. Velmi podstatným se jeví stanovení cíle bádání, tématu výzkumu. C. Nečas si jednotlivá témata volí uvážlivě tak, aby vznikající práce byla zásadně podložena historickými prameny. Ve svých odborných článcích často interpretuje konkrétní archivní dokumenty, čímž je přibližuje dalším zájemcům. Minimální prostor je věnován spekulacím, které by nahrazovaly eventuálně chybějící informace. Typickým je kritický přístup k vlastním textům, které často opakovaně reviduje, v závislosti na získávání nových informací.

Historické bádání C. Nečase stálo u zrodu české moderní (poválečné) romistiky. Především s Milenou Hübschmannovou (lingvistika a sociolingvistika) a Evou Davidovou (etnografie) Nečas spoluformoval její obraz. Společným rysem jejich práce byl zápal a nadšení, se kterým k předmětům svého zájmu přistupovali. Odlišné metodologické přístupy (dané také zaměřením výzkumu a vědním oborem), nebyly na překážku.

Práce C. Nečase se stala základem pro další bádání o historii Romů. Pro další historickou práci na tomto tématu pomohl vytvořit velmi solidní základnu – z hlediska samotných informací, metod, ale i etiky a obecnějšího smyslu celého

historického výzkumu – včetně některých praktických aspektů.²⁶ Okruh přímých či nepřímých žáků C. Nečase navazujících nebo inspirovaných jeho badatelskou činností zahrnuje prakticky všechny ty, kdo se věnují historii Romů v našich zemích, resp. na Slovensku (např. Jana Horváthová, Petr Lhotka, Arne Mann, Nina Pavelčíková, Helena Sadílková, Michal Schuster, Milada Závodská a další). Dílo C. Nečase je respektované a jako takové využíváno i zahraničními badateli (např. D. Crowe, W. Długoborski, D. Kenrick, E. Thurner, M. Zimmermann).

26 O osobním přínosu C. Nečase k realizaci vzpomínkových aktivit již v tomto textu padla zmínka. Na tomto místě je také nutné připomenout, že práce C. Nečase pomohla mnoha romským přeživším mimo jiné i k obdržení kompenzace za pronásledování a nucené práce, protože jeho práce byly použity jako důkaz v šetření oprávněnosti nároků ze strany poskytujících organizací a institucí.

Literatura

- BUBENÍČKOVÁ, R., KUBÁTOVÁ, L. a MALÁ, I. (1969). *Tábory utrpení a smrti*. Praha, Svoboda.
- HOLÝ, Dušan, NEČAS, Ctibor. 1993. *Žalující píseň. O osudu Romů v nacistických koncentračních táborech*. Brno, Strážnice, Ústav lidové kultury.
- HORVÁTHOVÁ, Emília. 1964. *Cigáni na Slovensku*. Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. 2005. *Po židoch cigáni. Svědectví Romů ze Slovenska 1939-1945*. Díl I. Praha, Triáda.
- JAMNICKÁ – ŠMERGLOVÁ, Zdenka. 1955. *Dějiny našich Cikánů*. Praha, Orbis.
- KENRICK, Donald, PUXON, Grattan. 1972. *The Destiny of Europe's Gypsies*. Chatto, Heinemann Educational for Sussex University Press.
- KENRICK, Donald, PUXON, Grattan. 1995. *Gypsies under the Swastika*. Hatfield, University of Hertfordshire Press.
- KENRICK, Donald, PUXON, Grattan. 2000. *Cikáni pod hákovým křížem*. Olomouc, Universita Palackého v Olomouci.
- KLADIVOVÁ, Vlasta. 1994. *Konečná stanice Auschwitz-Birkenau*. Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-7067-393-1
- LÁZNIČKOVÁ, Ilona. 1997. Stav a činnost Muzea romské kultury v roce 1997. In: *Bulletin Muzea romské kultury* 6, 1997, s. 3-8.
- MATRAS, Yaron. 1998. The Development of the Romani Civil Rights Movement in Germany in 1945-1996. In: Tebutt, Susan (ed.). *Sinti and Roma. Gypsies in German-speaking Society and Literature*. Berghan Books, New York, Oxford, s. 49-63.
- NEČAS, Ctibor. 1972. Cikánská otázka v letech 1938-1942. In: *Časopis Matice moravské* 91, 1972, s. 305-315.
- NEČAS, Ctibor. 1973. Cikánský tábor v Letech u Písku (1942-1943). In: *Jihočeský sborník historický* 42, 1973, s. 42-47 a 146-161.
- NEČAS, Ctibor. 1978. La discriminazione e la persecuzione degli Zingari slovacchi negli anni 1939-1945. In: *Lacio Drom* 14, 1978, č. 4, s. 2-6.
- NEČAS, Ctibor. 1980. Notes sur le destin des Tsiganes tchèques. In: *Études tsiganes* 26, 1980, č. 3, s. 8-11.
- NEČAS, Ctibor. 1981. *Nad osudem českých a slovenských Cikánů v letech 1939-1945*. Spisy Pedagogické fakulty UJEP v Brně sv. 19. Brno, UJEP.
- NEČAS, Ctibor. 1982. The Czech Gypsies during the Nazi Occupation. In: *Journal of Gypsy Lore Society* (4) 2, 1982, č. 1, s. 69-75.
- NEČAS, Ctibor. 1987. *Andr'oda taboris. Věžňové protektorátních cikánských táborů 1942-1943*. Brno, Městský výbor ČSPB 1987.

- NEČAS, Ctibor. 1989. *Genealogie jednoho cikánského rodu*. In: Brno v minulosti a dnes 10, 1989, s. 131-135.
- NEČAS, Ctibor. 1991. *Společenská problematika Romů v minulosti a přítomnosti*. 1. vyd. Brno, Masarykova Universita.
- NEČAS, Ctibor. 1993. *Aušvicate hi kher báro. Čeští vězňové cikánského tábora v Osvětimi II-Brzezince*. Brno, Masarykova Univesita.
- NEČAS, Ctibor. 1994a. *Českoslovenští Romové v letech 1938-1945*. Spisy Filozofické fakulty MU v Brně sv. 299. Brno, Masarykova Universita.
- NEČAS, Ctibor. 1994b. *Nemůžeme zapomenout – Naši bisteras*. Olomouc, UP.
- NEČAS, Ctibor. 1995. *Andr'oda taboris. Tragédie cikánských táborů v letech a v Hodoníně*. Brno, Masarykova Universita.
- NEČAS, Ctibor. 1997a (2. vyd. 2008). *Historický kalendář. Dějiny českých Romů v datech*. Olomouc, UP.
- NEČAS, Ctibor. 1997b. *Ma bisteren – Nezapomeňme. Historie cikánského tábora v Hodoníně u Kunštátu (1942 – 1943)*. Praha, Úřad vlády ČR a Muzeum romské kultury v Brně.
- NEČAS, Ctibor. 1999. *Holocaust českých Romů*. Praha, Prostor; angl. překlad: The Holocaust of Czech Roma, Prague, Prostor, 1999.
- NEČAS, Ctibor. 2000. *Z Brna do Auschwitz-Birkenau. První transport moravských Romů do koncentračního tábora Auschwitz-Birkenau*. Brno, Muzeum romské kultury.
- NEČAS, Ctibor. 2005. *Romové na Moravě a ve Slezsku (1740-1945)*. Brno, Matice moravská.
- NEČAS, Ctibor. 2012. *Pamětní seznam. 1. Jména a údaje o nebožácích, kteří byli násilně koncentrováni v cikánském táboře I (Lety, 1942-1943)*. Nymburk, Památník Lidice.
- NEČAS, Ctibor. (v tisku) *Pamětní seznam. 2. Jména a údaje o nebožácích, kteří byli násilně koncentrováni v cikánském táboře II (Hodonín, okr. Blansko, 1942-1943)*. Praha, Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského.
- NOVÁČEK, J. 1967. Německý fašismus a cikánská otázka. In: *Dějiny a současnost* 1967, č. 8, s. 38 – 39.
- NOVÁČEK, J. 1968. *Cikáni včera, dnes a zítra*. Praha, Socialistická akademie věd.